

מטריקס בבילעין: סיפור על קפיטליזם קולוניאלי בישראל של ימינו

גדי אלגזי

פעיל תעאיוש — שותפות ערבית-יהודית

בזה אחר זה מגיעים הכתבים להתפעל מן הנס והעיתוננים מתמלאים בכתבות. הנה, סוף-סוף, היי-טק לדתיים, תרופה לאבטלה ועבודה מכובדת לנשים חרדיות. חברות תוכנה כמו אימג'סטור וסיטי בוק מגייסות נשים חרדיות לעבודה. את המגמה מובילה חברת שירותי התוכנה מטריקס, מהגדולות בישראל, שפתחה מרכז פיתוח הקרוי "תלפיות" — ככל הנראה כדי להאציל עליו מיוקרתה של יחידת העילית הצבאית. עד כה גויסו כ-150 נשים חרדיות, ועל פי התכנון יגיע מספרן ל-500 ב-2006. "זהו מרכז פיתוח קרוב לבית, בסביבה הומוגנית ומתחשבת בצרכים הייחודיים להן", כותב מנכ"ל מטריקס, מרדכי גוטמן (2005), באתר החברה. במקום נשמרת הכשרות והוקמו מטבחים נפרדים לנשים ולגברים. יש גם "חדר משאבות" מיוחד לנשים מיניקות, המעורר את סקרנות העיתונאים ומבוכה בקרב ה"בנות", כפי שהן מכונות במקום. משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה אף אישר קורס מקצועי ל-35 מהנשים (ימיני 2005), ומשרד האוצר מסבסד את הפרויקט ומעניק לחברת מטריקס 1,000 ש"ח בחודש עבור כל עובדת. "אם התרגלתם לחשוב על עובדי היי-טק כחילוניים יאפים שמרוויחים לפחות פי שניים משכר המינימום, כדאי שתכירו את פרויקטי התעסוקה הטכנולוגיים בעיר החרדית מודיעין עילית (קריית ספר), המעסיקים נשים חרדיות במקצועות טכנולוגיים, חלקם 'היי-טקים' ממש, כגון תכנות ופיתוח קוד", מתמוגג אחד הכתבים (שמעוני 2005), המתרשם מהילת ההיי-טק ושוכח להזכיר, כמה בדיוק משתכרות הנשים העובדות.

מודיעין עילית מול בילעין

היכן נמצא המקום המופלא הזה, שבו — אם לא די בכל זאת — מבקשים כמה מהיזמים להקים גם גני ילדים בצמוד למפעל בסיוע ממשלתי מיוחד כדי להקל על העובדות (סיני 2005ב)? עובדים רבים בישראל יכולים רק לחלום על גן ילדים הצמוד למפעל. במודיעין עילית יהיה החלום למציאות.

כל זה מתרחש בשטחים הכבושים. כתבות ההלל לפרויקט תלפיות, שאנשי יחסי הציבור של חברת מטריקס מקדמים במרץ, מתעלמות רובן ככולן מעובדה פשוטה אחת: מודיעין עילית היא התנחלות הנמצאת מעבר לקו הירוק. היא קמה על אדמותיהם של חמישה כפרים פלסטיניים: נייעלין, חרבתא, צפא, בילעין ודיר קדיס (שלו 2005; ראו המפה שלהלן). קצב גידולה של מודיעין עילית הוא המהיר ביותר מכל ההתנחלויות, ובקרוב היא אמורה לקבל מעמד של עיר. כיום מתגוררים בה יותר מ-30,000 איש, ומשרד השיכון מיעד לה 150,000 תושבים עד שנת 2020. יתרה מזו: התרחבותה של מודיעין עילית מביאה חורבן על החקלאים הפלסטינים של הכפר בילעין. גדר ההפרדה המוקמת בין מודיעין עילית לבילעין בולעת כ-2,000 דונם, כמחצית מאדמות הכפר — נוסף על אלו שכבר נגזלו בעבר. האדמה נגזלת מהחקלאים למען הרחבתה העתידית של ההתנחלות.¹

מפת מכשול ההפרדה באזור בילעין

מתוך לייזן וכהן-ליפשיץ 2005, 63, באדיבות הארגונים במקום ובצלם.

תושבי בילעין — המונים פחות מ-1,700 בני אדם — מנהלים מאז פברואר 2005 מאבק עממי עיקש ובלתי אלים נגד הגדר, הגוזלת את אדמותיהם. בצוותא עם פעילים מישראל

¹ בג"צ 8414/05, ראש המועצה הכפרית בילעין נגד ממשלת ישראל והמפקד הצבאי בגדה המערבית, <http://www.hamoked.org.il/items/6542.pdf>.

ומחול, הם הפגינו שבוע אחר שבוע מול הגדר הנבנית על אדמתם. בכך הצטרפו לשורת כפרים פלסטיניים – ג'איוס, בידו, דיר באלוט ובודרוס הם רק כמה מהם – הנפגעים במישרין מבניית גדרות הפרדה. במהלך שלוש השנים האחרונות ניהלו תושבי כפרים אלו מערכות עקשניות דומות נגד הגדר. מאבקים אלו, המונהגים בכפרים עצמם בידי פעילים מכל קצות הקשת הפוליטית המאוגדים בוועדות עממיות נגד הגדר, זכו לכמה הישגים משמעותיים: האטת עבודות הבנייה, שינוי תוואי הגדר במקרים מסוימים והצלת חלק מהאדמות, הצבת הגדר במוקד הדיון הפוליטי בישראל ובעולם, והפיכת ההתנגדות העממית הבלתי אלימה לאפשרות פוליטית ממשית ומוכרת בגדה המערבית.

כ-200 בני אדם נפצעו בפיזור האלים של ההפגנות המשותפות לישראלים ולפלסטינים בבילעין, ורבים נעצרו בתואנות שונות. כוחות צה"ל ומג"ב, משטרה וחברות שמירה פרטיות הופעלו נגד המפגינים. אלות וגז מדמיע, כדורי גומי וכדורים חיים גבו מחיר כבד מהמשתתפות ומהמשתתפים (רטנר 2005א; רפפורט 2005ב). באמצעות סורים ליליים ומעצרים ניסו השלטונות להרתיע את אנשי הוועדה העממית של בילעין, שחרתו על דגלם, גם בימים של שנאה ופחד, את ההתנגדות הבלתי אלימה ואת שיתוף הפעולה הגלוי עם מתנגדי הכיבוש מישראל (רפפורט 2005א; המוקד להגנת הפרט 2005). שירות בתי הסוהר הפעיל נגד המפגינים את יחידת מצדה – מסתערבים שהצטרפו למפגינים, יידו אבנים במטרה להלהיט את הרוחות וניסו להסית את המפגינים להשתמש בכוח נגד החיילים (רפפורט 2005ג; רטנר 2005ב). רק נחישותם של אנשי הוועדה העממית של בילעין מנעה מפרובוקציות אלו לגרום להסלמה בלתי מבוקרת, שיכולה היתה להסתיים באכזריות בנפש. כך מנסים להשתיק את המאבק האזרחי ולהגן על הגדר הנבנית – גדר המגנה על פרויקט ההתפשטות וההתנחלות של מודיעין עילית.

הגדר מוקמת על אדמות בילעין כדי להבטיח את הרחבתה העתידית של ההתנחלות ואת הקמתן של שכונות חדשות, שלחלקן אין עדיין תוכנית מתאר מאושרת וספק רב אם אדמותיהן נרכשו כדין. כאן, בִּסְפָר הפרוע, שבו "קובעים עובדות בשטח", אפשר לבנות אלפי יחידות דיור ללא אישורי בנייה ותוכניות מתאר מאושרות. אך חשוב לא פחות: ההתנחלות במודיעין עילית אינה פרויקט של האגף הקיצוני בקרב המתנחלים: הברית הפוליטית-חברתית העומדת מאחוריה מלכדת יזמי נדל"ן רבי עוצמה החושקים באדמות, בעלי הון הששים להזדמנות להרוויח מגזל האדמות ומסובסידיות ממשלתיות, פוליטיקאים המובילים קדימה (כלומר מזרחה) את ההתנחלות בחסות ההתנתקות – וכוח אדם שבו.

התנחלות ונדל"ן

כדאי להכיר טוב יותר את השותפים לבניית השכונות החדשות של מודיעין עילית. היזמים העיקריים הם חברת הבנייה הבינלאומית דניה סיבוס, שבשליטת חברת אפריקה-ישראל של איש העסקים לב לבייב, הבונה בהתנחלויות רבות נוספות; איש העסקים ויושב ראש

איחוד הקבלנים לשעבר מרדכי יונה, הבונה את שכונת נחלת חפציבה; חברת נאות הפיסגה שבשליטת איש העסקים החרדי פנחס זלצמן; וחברת ציפחה אינטרנשיונל, בונת השכונה החרדית אחוזת ברכפלד, בבעלות יורשיו של המשקיע האמריקני מרסל ברכפלד ושל שותפו אלברט לוי. אינטרסים כספיים כבדי משקל עומדים מאחורי גזל האדמות של בילעין והרחבת מודיעין עילית: יש מה להרוויח מן הגדר, ויש סיבה להתעקש ולבנות אותה בתוואי הגזול מחצית מאדמות הכפר. אנשי ציפחה אינטרנשיונל מבטיחים לקונים, ש"הדרך למודיעין עילית אינה עוברת ליד שום יישוב ערבי".²

מודיעין עילית הוקמה ב-1993 ונקראה תחילה קריית ספר; לאחר מכן אוחדו השכונות השונות למודיעין עילית. השם מטעה, ורבים הניחו שממש כמו העיר מודיעין גם מודיעין עילית נמצאת בתחומי הקו הירוק. רק לאחרונה, כתוצאה ממחאתם הנמשכת של תושבי בילעין והידיעות המתרבות בעיתונות בדבר שיטות הרכישה המפוקפקות של היזמים, התברר לרבים כי מודיעין עילית שוכנת כולה מעבר לקו הירוק. מעמדה ייחודי בישראל, שכן מאחורי הקמתה עמדו מלכתחילה לא רשויות המדינה, אלא יזמים פרטיים – תלמידי הרב שך, שביססו אותה כאתר המציע דיור זול למשפחות חרדיות. שיתוף הפעולה ההדוק בין מועצת מודיעין עילית לבין היזמים הפרטיים רכי העוצמה, שלהם העניקה הטבות מפליגות והקצתה פרויקטים ללא מכרז, מתועד היטב בדו"ח מבקר המדינה. שוב ושוב נימקה המועצה את הימנעותה מלסיים התקשרויות בלתי תקינות בכך שהקבלן הפרטי "כבר בונה באזור יחידות דיור ופרויקטים נוספים", ולעתים ב"צורך דחוף לסיים את הפרויקט". במזרח הפרוע הפוליטיקה של קביעת עובדות בשטח מאפשרת יד חופשית ליזמים. הדחיפות הפוליטית – הצורך לקדם במהירות את תהליך הקולוניזציה – משתלבת היטב במגמתם של היזמים לפעול במהרה כדי להבטיח את רווחיהם.

מועצת מודיעין עילית, קבע מבקר המדינה, גבתה מן היזמים רק עשרה אחוזים מתשלומי הארנונה שהיו חייבים על אדמות בניין ו"קיוזה חובות המגיעים לה" משני יזמי הבנייה העיקריים בהתנחלות "באמצעות התחשבנות עימם בנוגע לפרויקטים עתידיים שייבנו, וזאת טרם שקיבלה את האישורים הדרושים לבנייתם". אלפי יחידות דיור נבנו במודיעין עילית בניגוד לחוק ובאישור המועצה המקומית.³ בקריית ספר, אחת השכונות הגדולות של מודיעין עילית, הוקמו כ-1,100 דירות אף שלא נכללו בתוכנית המתאר – וקיבלו מהמועצה היתרי בנייה בלתי חוקיים. באזור אחר "הלבינה" המועצה את הבנייה הבלתי חוקית על ידי תיקון בדיעבד של תוכנית המתאר. שכונת אחוזת ברכפלד כולה נבנתה ללא היתרי בנייה. האם יש צורך לומר כי אף לא אחד מן הבתים נהרס? אפשר גם לנחש שלא הוצאו צווי הריסה ושאישי לא נקנסו. חלק ניכר מהשפכים של שכונות מודיעין הוזרם אל נחל מודיעין וזיהם את מקורות המים באזור. אין מדובר בשחיתות גרידא או במינהל

² כך פורסם באתר החברה, <http://www.ahuzatbrachfeld.com/he/modiin-elite.php>.

³ מבקר המדינה, דו"ח שנתי 51 א לשנת 2000, עמ' 201–218.

בלתי תקין, אלא במאפיין מבני של הספך הקולוניאלי: ההתנחלות הפרועה מזמנת אפשרויות נדל"ניות ורווחים מפליגים על חשבון הסביבה האנושית והטבעית של המקום. בהתנחלות עצמה, לעומת זאת, נשמרים הניקיון והטיפוח: ב-2005 זכתה מודיעין עילית בפרס "כוכב היופי" מטעם המועצה לארץ-ישראל יפה. בקריית ספר, כך טענו פרנסי העיר עוד ב-2003, אין מעסיקים ערבים "מטעמי עיקרון ומטעמי ביטחון" (רותם 2003).

מאבקם של תושבי בילעין להגנה על אדמותיהם מתנהל מול ברית רבת עוצמה, שחברו בה אינטרסים פוליטיים וכלכליים, אדריכלי הסיפוח מקימי הגדר ויזמים פרטיים, הלוטשים עין אל האדמות שונתרו. שתי שכונות אמורות לקום על האדמות הנגולות: 2,500 יחידות דיור בשכונת נאות הפיסגה ו-3,000 יחידות דיור בשכונת מתתיהו מזרח. את מתתיהו מזרח החלו לבנות כבר ב-2004, שנה וחצי לפני שתוכנית המתאר שלה פורסמה וללא היתרי בנייה חוקיים (אלדר 2005; א; 2005 ב).

את פרויקט גרין פארק במתתיהו מזרח מקימה חברת דניה סיבוס שבשליטת לב לבייב יחד עם שותפו לעסקים, איש הנדל"ן החסידי מארצות הברית, הנגיד החב"די ר' שייב בוימלגרין, שהוא בעל השליטה בפרויקט גרין פארק. זהו מיזם עצום בהיקף של 230 מיליון דולר, ומתוכננות בו 5,800 דירות (קדמי 2004). הכנסותיה של חברת אפריקה-ישראל, חברת ההשקעות בנדל"ן בבעלותו של לבייב, רשמו עלייה חדה ב-2005: הרווח התפעולי השוטף שלה גדל ב-129% והסתכם ב-1.1 מיליארד שקלים בשלושת הרבעונים הראשונים של השנה.⁴

אך כדאי לשים לב לזהות היזמים, המתיימרים עתה לבעלות על הקרקעות שעליהן קמה שכונת מתתיהו מזרח: יוזמי תוכניות הבנייה הם הממונה על הרכוש הממשלתי והנטוש ביהודה ושומרון ו"הקרן לגאולת קרקע שליד מדרשת קדומים".⁵ קרן זו, שהוקמה לפני כ-20 שנה, מובילה את ההשתלטות על האדמה גם באזורים אחרים המיועדים להרחבת התנחלויות ולהקמת חדשות. את הקרן הקימו כמה מראשי תנועת ההתנחלות — ביניהם צבי סלונים, מזכ"ל תנועת גוש אמונים לשעבר, אברהם מיניץ, ששימש עוזרו של אריאל שרון בזמן כהונתו כשר השיכון, ועירא רפפורט, אחד ממייסדי רשת הטרור היהודית שפעלה בגדה המערבית בראשית שנות השמונים, אשר השתתף בעצמו בניסיון ההתנקשות בחייו של בסאם א-שכעה, ראש עיריית שכם, שאיבד כתוצאה מכך את שתי רגליו (ירושלמי 2002). שיטות הרכישה של הקרן תוארו בתחקיר מפורט שערכו העיתונאים עופר פטרסבורג ושוש מולא (2005):

⁴ לריכוז נתונים עדכניים, ראו http://maariv.bizportal.co.il/bizportalnew/bizcomparticle.shtml?c_id=611&mid=108302&IdDB=1&svr=http://www.honline.co.il.

⁵ במהלך הדיון בעתירתם לבג"צ של תושבי בילעין לשינוי תוואי הגדר נחשף, כי האדמות שרכשו המתנחלים בשיטות מפקפקות נמסרו לידי הממונה על הרכוש הנטוש ונרשמו כאדמות מדינה כדי להסוות את יחסי הבעלות. דו"ח מיוחד של שני ארגוני זכויות אדם, במקום ובצלם, חשף את "העסקות הסיבוביות" שבמהלכן "מעבירים הישראלים את הקרקע שרכשו לטיפול 'הממונה', וזה האחרון מכריז עליה כאדמת מדינה. לאחר מכן מקצה 'הממונה' את הקרקע לסוחר במסגרת הסכם הרשאה לתכנון, ולאחר מכן לפיתוח, וזאת ללא תמורה", ליין וכהן-ליפשיץ 2005, נספח 2.

מערכת המודיעין של הקרן מורכבת ממשת"פים לשעבר שנשרפו וחזרו לכפריהם, מאנשי שב"כ בדימוס, המשמשים קבלני מידע מודיעיני תמורת כסף (הם יכולים לדווח, למשל, מי בעל הקרקע בפועל ומי מעבד אותה), וממושלים צבאיים לשעבר, דוגמת יהושע בר תקווה ז"ל – שהיה המושל הצבאי של טול כרם – שלאחר פרישתו הקג"ק [הקרן לגאולת הקרקע] נעזרה בו ובקשריו בכפרים... אנשי קשר ערבים מתווכים בעסקאות, ולרוב גם מתחזים לקונים... [והאדמות נרכשות] מכספי מיליונרים יהודים ימניים, כמו לב לבייב וניסן חקשורי.

במודיעין עילית נעשה שימוש נרחב בשיטות אלו – החל מהתחזות לקונים וכלה ברישום הקרקעות הפרטיות כאדמות מדינה הנמצאות בידי הממונה על הרכוש הנטוש (אלדר 2006; 2006ב).

הפרויקט הוא אפוא כלכלי ופוליטי: קידום הסיפוח וההתנחלות מניב רווחים שמנים. בקרב מממני הקרן לגאולת הקרקע אפשר למצוא אותם בעלי הון, המופיעים גם בהקשרים אחרים ככונני התנחלויות וכיזמי נדל"ן. אין מדובר בתרומה מטעמים של הזדהות רעיונית בלבד; בפעילותם בקרן הם עושים גם לביתם. הקרן היא גם היזם העומד מאחורי התרחבות ההתנחלות צופין והקמת נופי צופין על אדמותיו הגזולות של הכפר ג'איוס – גם כאן, ממש בצמוד לגדר ההפרדה. על פי התכנון, ההתנחלות צופין תורחב פי 11 (ליין וכהן-ליפשיץ 2005, 21–35); היזם הבונה הוא חברת לידר קומפני – אף היא בשליטתו של לב לבייב (אושפיז 2005).

גם האזורים שבהם בחרה הקרן להתמקד – נירית ואלפי מנשה, אבני חפץ, צופין ומודיעין עילית – הם משמעותיים. היא פועלת "בעיקר באזור הקו הירוק, בניסיון לחבר יישובים בתוך הקו הירוק להתנחלויות, וכך לקבוע עובדות בשטח" (פטרסבורג ומולא 2005). התנחלויות אלו הן חלק מפרויקט ארוך טווח, שהחל עוד בראשית שנות השמונים: מְסוּס הקו הירוק בעזרת בניית התנחלויות עליו ובקרבנות. התנחלויות מסוג זה מבבלות אזרחים המבקשים לברר היכן בדיוק הן ממוקמות. בהציען איכות חיים למתנחלים לא אידיאולוגיים הן מקדמות את הסיפוח ההדרגתי של חלקים מהגדה המערבית. תנופת הפיתוח של חלקן נעצרה עם פרוץ אינתיפאדת אל-אקצא והתחדשה במהלך 2003, עם הבסתה הצבאית והשלמת חלקים ניכרים מן הקטעים הצפוניים של מערכת הגדרות. הגדר אפשרה לקדם את תהליך הסיפוח ולבצר את ההישגים הטריטוריאליים, ובה בעת להבטיח איכות חיים, ביטחון ושקט למתיישבים ולמשקיעים, אגב נישול מעבדי האדמות הפלסטינים והפיכתם – כך מקווים היזמים והמְגַדְרִים – לסמויים מן העין מאחורי גדרות וחומות (אלגזי 2005).

להתנחלויות הגדר הקרובות לקו הירוק יש, אם כן, חשיבות אסטרטגית, פוליטית וחברתית. הן משלימות את פרויקט מערכת הגדרות בספחן בפועל חלקים מן הגדה המערבית לישראל, אך הן גם האתר החברתי שבו נרקמת ברית פוליטית וכלכלית בין משקיעי הנדל"ן לבין המתנחלים ופטרונים הפוליטיים.

קואליציית הגדר נעה קדימה

במישור הפוליטי הולכת ומתגבשת לנגד עינינו קואליציית הגדר – ברית פוליטית של חסידי הסיפוח ההדרגתי ("גושי התנחלות") וההתנחלות ה"סבירה" (שיכולים להיראות סבירים ונחמדים רק משום שמשווים אותם לחבריהם-יריביהם, המתנחלים האידיאולוגיים ה"רעים"), המאוחדים סביב פרויקט ההפרדה וההפרטה, מבטיחים שלום ומתכוונים בעצם להשלמה של הפלסטינים עם ביתור הגדה ועם פיצולה למובלעות מגודרות. בנוף הפוליטי הישראלי, על נאמנויותיו המסורתיות, נדרש זמן רב לקואליציית הגדר כדי להפוך לכוח פוליטי – וחסידיה נמצאים כמובן הרחק מעבר לגבולות ההתארגנות הפוליטית של מנהלי מורשת שרון ומפלגת קדימה.⁶ אולם במודיעין עילית, כמו באתרים אחרים בגדה המערבית, אפשר היה להבחין כבר מזמן כיצד הולכת קואליציה זו ומתגבשת סביב חברית הבלתי קדושה בין רשויות המדינה, המסבסדות ומקדמות את הגדרות, לבין חברות הנדל"ן ויזמי ההיי-טק – הכלכלה הישנה והכלכלה החדשה.

ההתנחלויות הנבנות והמורחבות בחסות גדרות ההפרדה הן לפיכך אתר אסטרטגי שבו מתעצבות בריתות כלכליות ופוליטיות חשובות. התנחלויות אלו אינן מתבססות רק על הלהט המשיחי של תנועת ההתנחלות, אלא מציעות פתרונות לצרכים חברתיים – איכות חיים למעמד הבינוני העליון, ופתרון למצוקות הדיור והפרנסה לעניים ולמי שכיסם ותנאי המשכנתאות אינם מאפשרים להם לרכוש דירה מרווחת בתחומי הקו הירוק. אבל דווקא משום כך מרחיבות התנחלויות אלו את בסיס הכוח של תנועת ההתנחלות וקושרות אליה שכבות חברתיות נוספות: את המרוויחים האמיתיים מהגדר, הקבלנים ובעלי ההון, ואת שוחרי איכות החיים המופרטת והמופרדת, אבל גם את אלו שפונים לפרויקט ההתנחלות כמוצא ממצוקה – אלו שישלמו גם את מחירה, את מחיר האיבה והשנאה שהיא מעוררת, ואת מחיר התלות המוחלטת בבעלי ההון המנצלים אותם ובעסקנים המיישבים אותם. במודיעין עילית נפגשת הכלכלה הישנה של הקבלנים ושל היזמים עם הכלכלה החדשה של חברות ההיי-טק. שתיהן קשורות בטבורן למדינה: מרדכי גוטמן, מנכ"ל מטריקס, ביקש כבר ביוני 2004 סיוע מן המדינה כדי להיאבק בתחרות של מתכנתים

⁶ כבר העירו ששם המפלגה "קדימה" נשמע כמקבילה ישראלית מדויקת לשמה של ברית הימין שהנהיג סילביו ברלוסקוני באיטליה, Forza Italia, הלקוח מקריאות העידוד של אוהדי הכדורגל לנבחרתם הלאומית. אולם בהקשר המקומי אי-אפשר להתעלם מכך ש"קדימה" היא גם שם הולם לתנופת ההתנחלות מזרחה; ומי שזיכרונו ההיסטורי ארוך מעט יותר, אולי ארוך מדי, ייזכר בכך ש"קדימה" – פורווערטס – היה שםם בידיש של עיתונים רבים של תנועת הפועלים הסוציאליסטית היהודית. קדימה היא לכן מיצוי הולם של הרגע הנוכחי, לא רק באירוניה המחליפה תקווה לשינוי חברתי (פורווערטס) ולתיקון תרבותי (קדמה) בהזדהות פסיבית עם הכוח השועט קדימה, אלא גם בתרגומם של כל אלו לתנופת התנחלות בלתי אידיאולוגית ואפקטיבית, לפוליטיקה קולוניאלית מובהקת של קביעת עובדות חד-צדדית – בין כזו השועטת קדימה ובין כזו המתקדמת עקב בצד אגודל, "עוד דונם ועוד עוד" – ההולמת בדיוק רב את מורשת שרון.

הודים זולים,⁷ וסובסידיה ממשלתית אכן מרפדת את מפעלי אימג'סטור וסיטיבוק ואת פרויקט תלפיות במודיעין עילית.⁸ "כמו שר האוצר", אמרה יושב ראש ועדת הכנסת, חברת הכנסת מלי פולישוק-בלוך, לנציגי חברות ההיי-טק, "גם אני חושבת, שאוסף האינטרסים שלכם פה, סביב השולחן, זה האינטרס גם של המדינה".⁹ הן הקבלנים והן חברות ההיי-טק נבנים מהתהליך הקולוניאלי, המעמיד לרשותם אדמת גזל זולה, משאבים ממלכתיים, שוטרים וחיללים המגנים על הגדר,¹⁰ וכוח אדם שבוי וממושמע. אנשי מטריקס מצאו במושבות הקרובות – 25 דקות נסיעה מתל-אביב – תחליף לכוח האדם ההודי הזול. מה שהם מכנים off-shoring בבית מתרחש אמנם קרוב – אבל בחצר האחורית של מדינת ישראל, בספר הקולוניאלי שלה. הקפיטליזם הישראלי אינו מרחף בעולם דיגיטלי. ככל שהוא משתלב יותר בשוק הגלובלי, כך הוא מחדש את פניו כקפיטליזם קולוניאלי.

מדי פעם נטען, כי עם המודרניזציה של הקפיטליזם הישראלי יוכל זה להשיל מעליו את זיקותיו לקולוניאליזם בסגנון הישן. המקרה של מטריקס בבילעין מדגים היטב, כי הקפיטליזם הישראלי יכול להיות קולוניאלי ודיגיטלי כאחד, לנוע הלך ושוב בין שווקים גלובליים והתנחלויות בחסות הכיבוש, מערכות להפרטה חסרת פשרות וסובסידיות ממשלתיות שמנות. קשה לראות כיצד יוכל הקפיטליזם הישראלי להשתחרר בכוחות עצמו מזיקתו הקולוניאלית, והוא אף אינו נוטה לכך, כל עוד מעורבותה הקולוניאלית של ישראל אינה הופכת באופן חד-משמעי ובלתי הפיך לנטל כלכלי, והתנגדות הנכבשים ובני בריתם אינה מחייבת שינוי מדיניות.

כוח אדם זול

כמה משלמים לנשים העובדות במטריקס תמורת עבודתן? הן מתוארות ככוח עבודה חרוץ

7 הבקשה הועלתה בדיון בוועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת, בהשתתפות שר האוצר בנימין נתניהו, ראו הכנסת ה-16, מושב שני, פרוטוקול ישיבת ועדת הכנסת למדע ולטכנולוגיה, 29.6.2004.
8 ראו משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה 2005. מדובר בהשתתפות של המדינה בשכר למשך חמש שנים. ראש מועצת מודיעין עילית, יעקב גוטרמן, התפאר בריאיון בכך שלמודיעין עילית הוענק מעמד של "אזור פיתוח א", המזכה אותה בהטבות ממשלתיות. וכך, מפעלים הממוקמים בעיר מודיעין – שבתחומי הקו הירוק – אינם זוכים להטבות שלהן זוכים משקיעים בהתנחלות (ראו Chevroni 2003). בדומה לכך, היטל השבחה אינו נגבה ממשקיעי הנדל"ן בשטחים הכבושים, שכן החוק הירדני חל במקום.

9 הכנסת ה-16, מושב שני, פרוטוקול ישיבת ועדת הכנסת למדע ולטכנולוגיה, 29.6.2004.
10 נראה שמטריקס, כמו חברות אחרות, פנתה להשקיע במודיעין עילית רק לאחר התייצבות השליטה הישראלית בגדה המערבית. יוזמה קודמת שביקשה להביא חברות היי-טק להשקיע במקום נכשלה עם פרוץ אינתיפאדת אל-אקצא, כך רמז ראש מועצת מודיעין עילית בריאיון עמו (Chevroni 2003). תמונה דומה עולה ביחס להשקעות נדל"ן בהתנחלויות אחרות של המעמד הבינוני העליון, כגון צופין או הר אדר. הדיכוי הצבאי של אינתיפאדת אל-אקצא והקמת הגדר הם תנאים מוקדמים המאפשרים הפקת רווחים – הן למשקיעי נדל"ן והן למשקיעים אחרים.

ויעיל, ופריון יוצא דופן: "מה שמתכנת בחוץ יספיק בשבוע מטורף של לחץ ושינה בעבודה, הבנות כאן יעשו בנחת בשלושה ימים", אומר ראש צוות בתלפיות לכתב מעריב, יוני שדמי (2005). אולם שכן נמוך ממחצית שכרו של מתכנת בעל תפקיד דומה באזור המרכז. מטריקס מציעה ללקוחות שעת עבודה של עובדותיה במחיר של 18–20 דולר לשעה, אולם עובדת מתחילה משתכרת שכר מינימום — כארבעה דולרים לשעת עבודה. שדמי עשה את החשבון:

בנות תלפיות מתמחות בעיקר בשפות התכנות ג'אווה ודוט־נט. כדי לסבר את האוזן והכיס, מתכנת מתחיל עם אותן התמחויות יכול לקבל בישראל בערך 10,000 שקל לחודש. מתכנת מנוסה מעט יותר, שלא מתבייש לנהל משא ומתן על שכרו, יקבל 15 אלף שקל. ומתכנת מעולה ומנוסה, ויש ודאי יותר מאחת כזו במשרדים הצנועים במודיעין עילית, יקבל, בלי מאמץ רב, יותר מ־20 אלף שקל בחודש. עובד היי־טק אמריקני מרוויח בממוצע 26 אלף שקל בחודש. תלפיות, לעומת זאת, שנהנית מעובדות שמצייתות לקודים יפניים כמעט של אדיקות, חריצות והשקעה, משלמת לנשותיה פחות מ־5,000 שקל. במהלך חצי השנה הראשונה לעבודתן, שכוללת קורס מקיף שמכשיר אותן לתפקיד מתכנתות, מרוויחות הבנות 2,000 שקל. לאחר מכן הן משתכרות שכר מינימום, שעומד נכון לאוקטובר על 3,335 שקל ועל החזר הוצאות. החל מהשנה השנייה יקבלו הבנות 4,800 שקל לחודש. המדינה משלמת לתלפיות אלף שקל לחודש על כל עובדת (המנכ"ל מנדל טוען שהתמיכה הובטחה על ידי משרד התמ"ת, אבל עדיין לא הגיעה), וכך מממנת חלק משכרן של הבנות. נוסף על כך, הן כבולות למינימום של שנתיים עבודה בחברה. רוצה להשתחרר? שלמי קנס בגובה שתי משכורות. בנוסחים אין (שם).

אחד מראשי המגזר החרדי, העוסק ב"הסבת חרדים לעבודה", הסביר לכתבת גלית ימיני (2005): "הציבור החרדי רגיל לחיות על אפס, כך שמעט זה הרבה עבורו".

דוברי החברה מקפידים להסביר לכתבים, כי אין מדובר בניצול כוח אדם זול (שם). מחירו של כוח העבודה של נשות מודיעין עילית, הם טוענים, אינו משקף את הפריון היחסי שלהן או את מחיר המוצר שהן מפיקות, אלא את "עלות המחיה הנמוכה" שלהן (גוטמן 2005) — תיאוריה מעניינת, אך לא חדשה, של ערך כוח העבודה. החיים בקולוניות זולים — זו התשובה הישראלית לגלובליזציה.

אך כאשר הם פונים ללקוחותיהם או מתפארים בהישגיהם בפני אנשי עסקים זרים, אומרים אנשי מטריקס דברים ברורים ומתארים את הנשים החרדיות כ"כוח אדם מקומי זול".¹¹ הם מציגים את הפרויקט כולו כמענה לגלובליזציה המהירה של תעשיות ההיי־טק — מענה לתחרות מצד כוח אדם זול בהודו, למשל, בעזרת העסקת כוח אדם מקומי: מיקור־חוץ מעבר לים (off-shore outsourcing) — בבית. העסקת מתכנתים רחוקים לביצוע משימות

¹¹ דברי מנכ"ל החברה, מרדכי גוטמן, בכנס בינלאומי של חברות היי־טק. ראו נוימן 2005.

מטעם לקוחות שמעבר לים לשם הוזלת ההוצאות היא פתרון חשוב בכלכלה הגלובלית החדשה. עם זאת, היא כרוכה בקשיים מיוחדים, "הן בשל הריחוק הגיאוגרפי והן בשל הריחוק התרבותי" שבין המזמינים, המעסיקים והמועסקים: ימי עבודה שונים, שפה שונה, "תרבות עבודה" שונה. כאן, הם אומרים, לא רק נחסכות הוצאות הנסיעה: החברה מציעה שירותים ב"עלויות דומות לאלו אותם משיגים במדינות המזרח, אך עם היתרונות הגלומים בעבודה עם מרכז פיתוח מקומי: קירבה גיאוגרפית, קירבה תרבותית" (גוטמן 2005). זה לא לגמרי מדויק: הקרבה הגיאוגרפית מסתירה את יתרונות מיקומו של מרכז הפיתוח של מטריקס בספר הקולוניאלי, ודווקא "ההבדלים התרבותיים" הם שנרתמים כאן להפקת המרב מכוח העבודה.

גזל ומשמעת

ה' במשפט יבוא עם-זקני עמו ושריו; ואתם בעֲרָתָם הכרם, גִּזְלַת העני בבתיכם (ישעיהו ג, יד).

בעיתונות דווח שאת פרויקט תלפיות של מטריקס יזמו איש ההיי־טק החרדי רפאל דוידוביץ' ואשת מחשבים חרדית, ליבי אפין (ימיני 2005), מנהלת מחלקת המחשוב במשרד החוץ, שתוארה בשיבת ועדת הכנסת כ"עובדת במשרד החוץ מטעם מטריקס" (כך!).¹² בעלה עומד בראש הכולל בקריית ספר, ויחד עם הרב המקומי, הרב מאיר קסלר, הם משגיחים על המקום ומקפידים על שמירת הכשרות בפרויקט. ההכשר הרבני חשוב ליזמים: "אנו מקפידים על כל פסיק", טוענים אנשי החברה, "כדי לא לאבד את ההכשר הרבני" (שדמי 2005). ההתחשבות באורח חייהן ובתרבותן של העובדות היא נחוצה ולגיטימית. אך במקרה זה נראה שיש חשיבות מיוחדת להכשר הרבני ולתמיכתם של רבנים-מטעם בעסק הקפיטליסטי: הנשים העובדות "מתנהלות לפי חוק דתי ומקצועי מורכב, שרובו נוקשה אך נמצא באוויר", כהגדרתן, "דיווח כתב מעריב, יוני שדמי (שם).

הכתבים מקפידים לציין את משמעת העבודה יוצאת הדופן של הנשים החרדיות. "למרות שהן אמהות לשישה ילדים, הן מפסידות פחות ימי עבודה מאשר אמהות לשניים בתל-אביב", אמרה מנהלת פרויקט באימג'סטור במודיעין עילית לכתבת הארץ: "לנשים אלה אין ג'וקים בראש. הן עובדות נטו. אין הפסקות עישון, הפסקות קפה, פטפוטים בטלפון לחפש דיילים לטורקיה. ההפסקות הן רק לאכול או לשאוב חלב בחדר שמיועד לכך. ישנן אמהות שאף מספיקות לקפוץ הביתה, להיניק ולחזור".¹³ כמה עיתונאים התרשמו מהשקט השורר בפרויקט תלפיות:

¹² הכנסת ה-16, מושב שלישי, פרוטוקול ישיבת ועדת המדע והטכנולוגיה, 21.2.2005.
¹³ סיני 2005. אפריים רייך, הבעלים של אימג'סטור, מסביר ש"סוג העבודה הוא נשי" וש"נשים מן המגזר החרדי הן מאוד נאמנות, אמינות ומשכילות" (לקס 2005).

שיחות אישיות בחלל העבודה של "תלפיות" אסורות, לא רק בין הגברים לנשים אלא בין לבין עצמן. "משלמים לך על שמונה שעות עבודה", אומרת אסתי, "אז מצפים שתעבדי. אם מישהי מפטפטת יותר מדי או גולשת, מישהי אחרת תגיד לה "וואי, זה גזל". כאילו אנחנו לוקחות מתלפיות. פעם שאלנו אם אפשר לקחת הפסקה של חמש דקות ולהתפלל מנחה, אז הרב אמר שהתנאים לא היו לוקחים הפסקה אלא קוראים קריאת שמע תוך כדי עבודה ולכן אפשר לדחות את התפילה עד אחרי יום העבודה.

בכלל, הבנות הן חלומו של כל איש משאבי אנוש. "הן באו אלי ושאלו 'מותר לנו לדבר בינינו לבין עצמנו?', 'מותר לנו לדבר בטלפון?', 'מספרת הילה טל. תשובת ההנהלה היתה שמותר, אבל במידה. ההקפדה על הכללים קיימת גם כשהבוסים לא נוכחים. ראש הצוות של אסתי נמצא בכלל בפתח תקווה, אבל גם כך, באקולוגיה של לחץ הדדי בין הבנות, הכללים נשמרים. "אנחנו רגילות לנוקשות וציות", היא טוענת בחצי חיוך, "התרגלנו לא לעשות דברים אסורים גם כשאף אחד לא רואה, כי יש מישהו למעלה שמסתכל".

תמורת ההכשר הרבני, מקבלים בעלי ההון נשים כשרות וממושמצות. הרב דואג להחדיר בהן משמעת ולהטעין את הציות לצווי הרציונליזציה הקפיטליסטית במטען אמוני. שימו לב לשימוש במונח הטעון "גזל" – לא לציון גזל אדמות בילעין, אלא לציון השימוש בזמן השייך לבעלי המפעל. ממש כשם שההשתלטות על האדמות הפלסטיניות לצורך הקמת מודיעין עילית התבססה על שותפות בין בעלי הון פרטי לבין יזמים חרדים גואלי אדמות, כך אנו נתקלים כאן בברית מרתקת לא פחות בין הכלכלה החדשה לסמכות הרבנית. כמו רבנים המכשירים גזל אדמות, גם רבני מטריקס קובעים הלכות חשובות: שיחה זו עם זו בשעת העבודה היא גזל, משום שזמן שווה כסף, והזמן שייך למפעל. נראה כי במטריקס נערכים ניסויים בשילובים חדשים: בין פיקוח חברתי הדדי של העובדים – הגשמת חלומם של מייעלים המבקשים להנהיג צנזורה הדדית במקום העבודה – לבין הכשר רבני לניצול ולרציונליזציה של הזמן, שגם מערך התפילות אינו עומד בפניהם.

למקרא דברי הכתבים המשוטטים בפרויקט תלפיות ומדווחים עליו מתקבל הרושם כי נתקלו בשבט נידח ואקזוטי: נשות השבט הן צעירות ונאות, אך מנהגיהן מוזרים; הן שומרות כשרות ומרובות ילדים. למרות מזורותן, כך מדגישים הכתבים, אפשר להכשירן לעבודה יצרנית. הן מסתפקות במועט, ממושמצות וצייתניות, בין היתר הודות לכוהני השבט, שצירפו את סמכותם למרותם של בעלי העסק. אין ספק: נתמזל מזלם של בעלי ההון בישראל, שלנוכח אתגרי הגלובליזציה אינם צריכים לחפש שבטים כאלו בקולוניות רחוקות: חלוציהם גילו אותם בקולוניות הקרובות.

למקרא התיאורים אי-אפשר שלא להיזכר בוויכוחים שהתנהלו בראשית המאה ה-20 על הזיקה בין אתוס דתי למשמעת עבודה. האם יש צורך לצטט את דיונו הקצר של מקס ובר (1984) במשמעת העבודה של פועלות יראות שמים באתיקה הפרוטסטנטית ורוח הקפיטליזם? עם זאת, כמובן שאין לראות בתיאורים אלו שיקוף מהימן של המציאות

במפעל: מדובר בתיאורים המיוצרים במפגש שבין אנשי יחסי ציבור ממולחים, עיתונאים המשעתקים דעות קדומות תוך הפרכתן לכאורה, ופועלות המבקשות להציג עצמן באור חיובי בדיווחים שייקראו בידי מעסיקיהן. חזקה על עובדות מטריקס שימצאו דרכים שונות לעקוף הן את הכרעות הרבנים־מטעם והן את מערכת הפיקוח שבמפעל. אך מעבר לכך אסור לשכוח, שיש גם סיבות חומריות פשוטות למוטיבציה הגבוהה של העובדות ולמשמעת העבודה שנראה ששוררת במקום. היכן יעבדו? אחת ממנהלות הפרויקטים אומרת בגלוי: "אין עבודה במודיעין עילית, לאנשים אין כל רכב לנסוע למקומות אחרים, ולרוב הנשים אין רישיון נהיגה, ולכן יש חשיבות למרכזי תעסוקה קרובים לבית" (שמעוני 2005). שיעור כלי הרכב במודיעין עילית הוא מהנמוכים בארץ — 60 כלי רכב לאלף איש, ואזורי תעשייה אין.

אם נצליח להתנער מהילת ההיי־טק, המתפוגגת לה בהדרגה עם התמורות שחלו בינתיים בתעשייה, ונמקד את מבטנו בתנאי ההעסקה הכובלים, בכפיפות לברית הדוקה בין הקבלנים למעסיקים,¹⁴ בהיעדר מקורות תעסוקה חלופיים ובשימוש במנגנונים של פיקוח חברתי מסורתי לאכיפת משמעת על כוח העבודה — נוכל לשאול, האם כל אלו אינם מזכירים את תנאי העבודה בעיירות הפיתוח של שנות החמישים, את המפעלים שהוצגו כמביאי ישועה למהגרים החדשים? בשני המקרים, זכויות חברתיות בסיסיות הותנו בהשתלבות בפרויקט הקולוניאלי וביישוב הספר. וממש כשם שאז הוצגו המהגרים החדשים מהעולם הערבי כחסרי כל כישורים, כך מוצגות כעת הנשים החרדיות כמי שיוצאות מחשכה לאור גדול, ממשק הבית אל נפלאות המפעל הקפיטליסטי המודרני — אגב התעלמות מהשכלתן הקודמת ומהעובדה שזה מכבר מפרנסות נשים חרדיות את משפחותיהן, נוסף על עבודתן במשק הבית, ולא רק כמורות או כגננות.¹⁵ בישראל של ימינו נגבה ממתנחלי המצוקה מחיר גבוה: ההתנחלות בספר מחזקת את התלות בקבלנים, במדינה ובבעלי ההון.

בשר תותחים

תושבי מודיעין עילית וביתר עילית הם רובם ככולם חרדים ומשפחותיהם מרוכות ילדים. בתוך שנים ספורות צמחו שתי התנחלויות אלו באופן מטאורי, והיום מתגוררים בהן כרבע מאוכלוסיית המתנחלים בגדה המערבית. אין אלו רק שתיים מן ההתנחלויות הגדולות ביותר, שגידולן המהיר לא נפסק במהלך אינתיפאדת אל-אקצא — אלו גם שתי ההתנחלויות העניות ביותר בשטחים הכבושים. לאמיתו של דבר, על פי סקר של הלשכה המרכזית

¹⁴ כך למשל, אחת החברות הקבלניות מתפארת שהיא עצמה יזמה את הקישור בין אנשי הנדל"ן לבין חברות ההיי־טק, ראו <http://www.ahuzatbrachfeld.com/he/ahuzat-brachfeld.php>.

¹⁵ בשנים האחרונות תיאר המחקר את הנשים החרדיות בישראל כ"סוכנות של שינוי חברתי", המשתלבות במקצועות חדשים וחותרות תחת ההיררכיה המסורתית. ראו פרידמן 1995; שלהב 2005.

לסטטיסטיקה שפורסם ב־2004, מודיעין עילית וביתר עילית הם שני היישובים היהודיים היחידים הנמצאים באשכול החברתי-כלכלי הנמוך ביותר.¹⁶ בפני כתבת הארץ הצהירו מרואיינים רבים בשנת 2003, כי הם אינם מחשיבים עצמם מתנחלים. מצוקת הדיור היא שדוחפת משפחות חרדיות מרובות ילדים לפרויקט ההתנחלות, המעניק להן סיוע ממשלתי ודיור ציבורי מוזל שאינם קיימים במדינת ישראל. דברים דומים שמעו עיתונאים מפי תושבי מודיעין עילית גם בתחילת 2004 (אושפיו 2004). בהתנחלויות ביתר עילית (שבה מסתמן המאבק הבא סביב הקמת גדר ההפרדה וגזל האדמות) ובמודיעין עילית עולה דירת שלושה חדרים פחות מ־100,000 דולרים (שורר 2001). "ומה יעשו? ילכו לתל־אביב, לגור באפקה?", אמר חוקר האוכלוסייה החרדית, מנחם פרידמן, לכתבת הארץ: "מצבם היה כל כך מייאש, שהם היו מוכנים ללכת לכל מקום". על כך בדיוק סומכים ראשי המתנחלים. "גם אם הם מגיעים לכאן לא מסיבות אידיאולוגיות", אמר פנחס ולרשטיין, ראש מועצת יש"ע, "הם הרי לא יוותרו על בתיהם כל כך בקלות" (רותם 2003). וכך, בשלבים המוקדמים של תהליך ההתנחלות, אפשר עדיין לדבר גלויות על המנגנון המשלב אנשים בתהליך הקולוניאלי והופך אותם למתנחלים נגד רצונם. ראש עיריית ביתר עילית, יצחק פינדרוס, הספיק ב־2003 עוד לומר, שהחרדים נשלחו לשטחים בניגוד לרצונם ושימשו "בשר תותחים" (שם).

מטריקס במודיעין עילית

מטריקס היא אחת מחברות התוכנה הגדולות בישראל. היא נסחרת בבורסה בתל־אביב בשווי של כחצי מיליארד ש"ח ומעסיקה כ־2,400 עובדים. על פי דיווחיה, חצו הכנסותיה במהלך שנת 2005 את קו מיליארד השקלים והרווח הנקי עלה ב־47% (רותם 2006). עם לקוחותיה בישראל נמנים בנקים ומוסדות ציבור, מערכת הביטחון ולקוחות פרטיים. מטריקס (Matrix IT) היא בשליטת פורמולה סיסטמס (Formula Systems), מפורמולה גרופ, שכלל מכירותיה בעולם נאמדו בכ־500 מיליון דולר.¹⁷

בתור שכזו, מטריקס פגיעה לביקורת ציבורית ולחרם צרכנים. לזימים הגלובליים יש בטן רכה. מטריקס היא למשל המפיצה הראשית של אחת הגרסאות המסחריות הפופולריות של מערכת ההפעלה לינוקס — Red Hat (ימיני 2004). מה תעשה אם משתמשי לינוקס יחרימו אותה בדרישה שתוציא את השקעותיה מהשטחים הכבושים? מה תעשה אם יפעילו המשתמשים לחץ על מוסדות הציבור הנמנים עם לקוחותיה? (את רישיונות Red Hat

¹⁶ המדד מבוסס על נתוני 2001 ומשוקללים בו, לצד ההכנסה הממוצעת לנפש, גם רמת המינוע, אחוז הזכאים לתעודת בגרות, אחוז הסטודנטים, אחוז דורשי העבודה, יחס התלות (היחס בין מספר התושבים בגילים 0–19 ו־65 ומעלה למספר התושבים בגיל העבודה) ואחוז מקבלי גמלת הכנסה. בשאר שמונת היישובים באשכול מתגוררים בדוים. ראו הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2004.

¹⁷ ראו את אתר החברה, <http://www.formulasystems.com>.

רכשו ממטריקס בין היתר האוניברסיטה העברית בירושלים, מכון ויצמן למדע, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב ואוניברסיטת תל-אביב, שבה אני מועסק).¹⁸ מה יקרה אם יאימו להחרים חברות — כגון אורקל¹⁹ — המשתמשות בשירותי מרכז הפיתוח שבהתנחלות מודיעין עילית? מטריקס מייצגת בישראל כמה מן החברות הבינלאומיות החשובות בתחום המחשוב;²⁰ כולן חשופות ללחץ ציבורי ופוליטי של מתנגדי ההתנחלויות. ומה בדבר לקוחות חברת פורמולה סיסטמס, הבעלים של מטריקס? גם הם יוכלו לדרוש מפורמולה סיסטמס להפסיק לתמוך בפרויקט ההתנחלות בשטחים הכבושים. פורמולה סיסטמס רגישה מאוד לתדמיתה הציבורית. היא מקפידה להציג את עצמה כמי שתורמת לחברה ולחינוך הטכנולוגי ותומכת גם במרכז "מעלה" לקידום מחויבות חברתית וסביבתית של עסקים בישראל.

המקל והגזר

ומה בדבר נשות מודיעין עילית? ממש כמו החרדים בביתר עלית, שלפני שנים ספורות ראו את עצמם בשר תותחים, ועתה, עם התקרבות הגדר (אברהם וכן זאב 2005), עלולים להזדהות עם פרויקט הנישול ולהיצמד לחומה — כך יכולות גם כמה מנשות מודיעין עילית לראות במטריקס מושיעה, המספקת להן פרנסה. זהו חוק המקל והגזר: מקל האבטלה והעוני הוא אותו המקל²¹ הדוחף גם פועלים ערבים, בישראל ובשטחים הכבושים, להשתתף כשכירי יום בבניית התנחלויות ובהקמת מערכת הגדרות. ובכל זאת, גם נשות מודיעין עילית הן קורבנות הקפיטליזם הקולוניאלי, כמו רבים אחרים הנגררים-נסחפים אל הפרויקט הקולוניאלי אגב ניצול מצוקתם החברתית. אולם איזה מין עתיד צפוי להן ולילדיהן, כל עוד קיומן מבוסס על גזל אדמות ומעמדן כחומת אדם, בשר תותחים, משמש יעד לשנאת המנושלים והמגודרים? איזה מין כבוד טמון בהכפפתן לענקי התוכנה המנצלים את מצבן, אותם ענקים שלא יהססו לנטוש אותן ברגע שימצאו הזדמנות אחרת, זולה עוד יותר — או, לאחר שיתווספו עוד כמה אלפי משפחות להתנחלות, יפטר את המנוסות לטובת דור חדש של מתכנתות, שיסכימו לעבוד שנה או שנתיים בחצי מחיר במסגרת "הכשרתן"?

המקרה של מטריקס בבילעין אינו חושף לפיכך רק את הברית החברתית-כלכלית המפיקה רווח מגדרות ההפרדה וממפעל ההתנחלויות, אלא מציב גם שאלות קשות בפני

¹⁸ <http://www.johnbryce.co.il/newsletters/mabatJan05.htm>

¹⁹ ראו הודעה לעיתונות, "אורקל משקיעה בהקמת מרכז הפיתוח בתלפיות", 14.11.2005, http://www.johnbryce.co.il/shuld_know.asp?query=press&id=196

²⁰ <http://www.matrix.co.il/Matrix/he-IL/CompanyProfile.htm>

²¹ בדו"ח של מרכז אדוה מ-1999, שבחן את הקשר בין מקום המגורים לרמת השכר בישראל, מצא אלון אטקין כי השכר היישובי הממוצע ששולם במודיעין עילית הוא הנמוך ביותר מבין היישובים היהודיים, וזאת אף ש"ביישובי יש"ע וביישובים המבוססים נרשם שכר יישובי ממוצע גבוה מן השכר הממוצע בישראל". עוד נמצא כי "בשליש התחתון של היישובים מבחינת שכר נשים נכללים שני יישובים בלבד שאינם ערביים — ביתר עילית ומודיעין עילית". ראו אטקין 2002.

מתנגדי הכיבוש בישראל. האם ייאבקו על תנאי העבודה של נשות מודיעין עילית – של מתנחלות המתגוררות על אדמות בילעין והכפרים הסמוכים? זוהי המורכבות שהשיח הפוליטי הרווח מתקשה ללכוד: הן מנשלות וקורבנות גם יחד. להתלבטות זו אין פתרונות פשוטים, אולם זהו מקרה מובהק שבו מתחוויר בכירור הקשר לא רק בין הון להתנחלות ובין שניהם לממסד הפוליטי, אלא גם בין המאבק האנטי־קולוניאלי נגד נישול הפלסטינים והרחבת ההתנחלויות ולמען השלום לבין המאבק לצדק חברתי בגבולות ישראל. חידוש הבנייה הציבורית המסובסדת למגורים עבור משפחות מעוטות הכנסה בתוך ישראל – חרדים וחילונים, ללא הבחנה – יביא לירידה חדה בנכונות לעבור להתנחלויות דוגמת מודיעין עילית.

יש תחליף לקורסים המקצועיים הכובלים שמציעה חברת מטריקס בסבסוד ממשלתי. אם תבטיח המדינה את הזכות להשכלה ולהכשרה מקצועית ותספק קורסים מקצועיים והשכלה רחבה לכל דורש, ללא תנאים – בלי להשתלב בפרויקט ההתנחלות, בלי לעבור השפלות בנוסח תוכנית ויסקונסין, בלי להשתייך למוצא הנכון ולמין הנכון ולהיות בן להורים הנכונים – תישמט הקרקע מתחת לשיטת העושה, הכובלת עובדים למעסיקים ומכפיפה אותם לחסדי מנהלי החברה. או אז גם אלו שפנו כבר לחפש פתרונות דיור בהתנחלויות יוכלו לחפש עבודה בתחומי הקו הרוק. העלאת שכר המינימום, הקפדה על חוקי העבודה, שיקום קצבאות הביטוח הלאומי,²² הפסקת היבוא המאורגן של פועלים זולים מחו"ל הכבולים לחברות כוח אדם, ביטול העסקת עובדים באמצעות חברות העושה הללו – בקצרה, כינון מדינת רווחה של ממש, כזו המחויבת לספק תנאים למימוש הזכויות החברתיות בלי להתנות זאת בהשתייכות אתנית או בהשתלבות בפרויקט ההתנחלות – ירוקן את מודיעין עילית ואת ביתר עילית וכן חלקים ניכרים ממעלה אדומים ומאריאל.²³ איש אינו רוצה לבנות את ביתו על גזל ולהפוך לחומת אדם חיה, הסופגת את זעם המנושלים. אז גם לא יאלצו פלסטינים

22 אפריים רייך, הבעלים של אימג'סטור, שלדבריו הוא שהציע לאהוד אולמרט את פרויקט הסבסוד הממשלתי של חברות ההיי־טק במודיעין עילית, אמר במפורש בריאיון עמו: "מאוד לחצנו על אולמרט שבמקום לתת ביטוח לאומי, הבטחת הכנסה ואת כל הקצבאות, פשוט ייתן עידוד להקמת מפעלים במקומות האלה" (לקס 2005).

23 כאן אני חולק על אלה המתארים את ההתנחלויות כמעין מדינת רווחה שקמה על חורבות מדינת הרווחה שבתחומי ישראל, ולא משום שהיתרונות המוצעים למתנחלים אינם ממשיים ומקבילים ברובם לזכויות החברתיות הנשללות מאזרחי ישראל, אלא משום שיש הבדל עקרוני בין הענקת הטבות, המותנית בביטויי נאמנות ובהוכחות שייכות לקולקטיב האתני, לבין מחויבות אוניברסלית לזכויותיהם החברתיות של האזרחים במדינת רווחה ראויה לשמה. מי שאינו מבקש להשתית מחדש את זכויותיהם החברתיות של עניי ישראל על פטרונות פוליטית ועל אפליה לאומית ייזהר מלהציג את "מדינת יהודה ושומרון" כמדינת רווחה. מחקר עתידי בהיסטוריה החברתית של ישראל יוכל לשאול מתי וכיצד התבססו מרכיבים של מדינת רווחה בישראל גופה וכיצד פורקו, לברר כיצד נבנו בישראל במשך רוב ימיה הזיקות בין הטבות חברתיות לנכונות להשתלב במפעל הקולוניאלי, ולשחזר את ניסיונותיהם של כמה מהמנוצלים ומהמוכפפים להתיר זיקה טרגית זו.

אזרחי ישראל לעבוד בדחפורי הגדר או לשמש קבלני משנה של הרחבת ההתנחלויות (ראו קנה (2006).

אין לשגות באשליות: ברגע שיתחילו העובדות החרדיות לדרוש ולו חלק ממה שמגיע להן ונגזל מהן כיום בידי מטריקס, בשיתוף פעולה עם הרבנים העסקנים, נראה את אדוני מטריקס מחוירים. מרוב דאגה חברתית ואחריות לאומית הם יעבירו את הפרויקטים, בלי הינד עפעף, להודו או לכל מקום אחר בעולם שבו ימצא להם כוח אדם זול וצייתן. רק דרישה עקבית לצדק חברתי יכולה לפרק את הברית הפוליטית-חברתית בין ההון להתנחלות, בין האוליגרכים החדשים ללאומנים הישנים תאבי הטריטוריות. רק דרישה כזו תוכל לפתוח את הדרך לכל מנושלי החברה בישראל להיחלץ מזרועות מטריקס, אילי הנדל"ן ואבירי גאולת הקרקע.

הקפיטליזם הגלובלי מחולל תמורות לא רק בשטחים הכבושים, אלא גם בנוף החברתי של ישראל גופה. שני התהליכים קשורים זה בזה בזיקות עמוקות. פעילותו של לב לבייב, אחד המשקיעים העיקריים במודיעין עילית, מדגימה את הדברים היטב. לבייב, מבעלי ההון האמידים ביותר בישראל, פועל בישראל, בשטחים הכבושים ובשווקים הבינלאומיים בתחומים מגוונים — החל מיהלומים, דרך נדל"ן וכלה בפוליטיקה. הונו של לבייב מבוסס בין היתר על ניצול אוצרות היהלומים של אפריקה ומצוקתם של יושביה (גאון 2005) — חישובו על מיליון השחורים תושבי מחוז לונדס באנגולה, החופרים בידיהם יהלומים, באזורים הנשלטים בידי הצבאות הפרטיים של חברות היהלומים, כפי שתיאר אותם פעיל זכויות האדם רפאל מרקז בדוח מפורט (Marques 2005). גם פעילותו כחסידי חב"ד — כת יהודית מודרנית גלובלית — משתלבת היטב בדפוסי גלובליזציה עדכניים, שבמסגרתם משתזרת פעילותן של כתות דתיות גלובליות ביוזמות עסקיות ברחבי העולם ובבניית בריתות פוליטיות על-מקומיות רבות עוצמה. במקרה זה אפשרה הברית לבייב להשתלט על נציגויותיהן הפוליטיות של הקהילות היהודיות בחבר המדינות (מלמן 2005). חברת אפריקה-ישראל שבשליטתו של לבייב מתפארת בהיותה חלוצה בבניית "קהילות מגודרות" בישראל (gated communities, הקרויות בעברית באתר החברה "שכונות קהילתיות" בלשון נקייה), "כדי לתת מענה לצורך באיכות חיים גבוהה מחד, ובביטחון ושקט נפשי מאידך", הרחק מהישג ידם של בני תמותה רגילים.²⁴ קשה לפיכך להתעלם מתפקידם החלוצי של בעלי הון כלבייב בעיצובה מחדש של החברה — החל מבניית כביש חוצה ישראל, דרך הפעלת קניונים ומימון עמותות המשתלטות על אדמות בשטחים הכבושים, וכלה בהפרטת בתי הכלא בישראל (דיין 2005). הפרדה והפרטה, גידור המרחב והפרטתו שלובים בישראל אלו באלו. מכאן עולות שאלות קשות למתנגדי הכיבוש בישראל. קל מדי לדמות שמולם ניצבים רק מתנחלים קנאים, והם עצמם — מופת של נאורות וקדמה. מולם ניצבת קואליציה

²⁴ ראו באתר החברה, <http://www.africa-israel.co.il/megurim/heb/index.asp>, והשוו לנוסח באנגלית, <http://www.africa-israel.com/megurim/eng/index.asp>; אזולאי 2006.

מורכבת, של קולוניאליסטים קשים ורכים, פרוצים ומנומסים. היא משתרעת מהימין המשיחי הלאומני ועד התעשיות הביטחוניות ובעלי הון מסבירי פנים, מהכניסטים של ההתנחלות תפוח ועד מתיישבי איכות החיים המופרדת, הנקייה, משני צדי הקו הירוק. מול האחרונים המאבק קשה יותר, בדיוק משום שהמוצא המעמדי והמיקום החברתי של רבים מהעומדים משני צדי המתרס אינם כה שונים.

התהליך הקולוניאלי ניזון גם ממצוקות, ממש כשם שהגדר נבנית על פחדים — אמיתיים ומדומים — שהתעמולה היומיומית מטפחת ומנפחת. נגררים אל התהליך בני שכונות מירושלים שמצאו מפלט בגילה; עולים חדשים מחבר העמים, שמצאו את עצמם בלב הגדה המערבית, באריאל למשל — המוקצים להתיישבות בספר בדומה לעולי שנות החמישים; וגם משפחות חרדיות מרובות ילדים, שאינן זוכות לדיור הולם ומסובסד, אלא אם כן ישתלבו בפרויקט ההתנחלות וההשתלטות על הגדה המערבית. כל אלו יכולים למצוא את עצמם מגנים על ההתנחלויות ועל הכיבוש כדי להגן על עצמם בטווח הקצר — על הקיום החברתי הרעוע שבנו לעצמם בסיועם ובהכוונתם של רשויות המדינה, של תנועות ההתנחלות ושל ההון הפרטי. אך אין הם אויביהם של מתנגדי הכיבוש: הם עצמם קורבנותיו של התהליך הקולוניאלי. הם הוקצו לו ושולבו בו, נגררו ונסחפו אליו, והם משמשים מכשיר בידי הגזל המאורגן, המספן את עתידם שלהם. בעינה עומדת השאלה, אם בתנאים אלו תיכנה ברית פוליטית בין מתנגדי הכיבוש לבין כל קורבנותיו, פלסטינים וישראלים, יהודים וערבים.

ביבליוגרפיה

- אברהם, תמר, ואפרת בן זאב, 2005. "בתיר, חוסאן, ואדי פוכין ונחאלין: ארבעה כפרים פלסטיניים ממערב לבית לחם שימצאו את עצמם בין שתי גדרות", <http://taayush.tripod.com/new/batir-.texts/duaj-batir.htm>
- אושפיו, עדה, 2004. "יושבים על הקרטונים", הארץ, 16.2.2004.
- , 2005. "מה בן אדם צריך לעבור כדי להגיע לזיתים שלו", הארץ, 16.9.2005.
- אזולאי, יובל, 2006. "בקרו בתל-אביב: הכניסה לעשירים בלבד", הארץ, 23.1.2006.
- אטקיין, אלון, 2002. מקום מגורים ורמת שכר בישראל, 1993–1999, מרכז אדוה, תל-אביב.
- אלגזי, גדי, 2005. "הגדר של המעמד העליון", 15.6.2005, <http://www.haokets.org/Archive.asp?Start=1150&OrderBy=ArticleDate&OrderDirection=ASC>
- אלדר, עקיבא, 2005א. "המינהל האזרחי מודה: אושרה בנייה לא-חוקית במודיעין עלית כדי לקבוע עובדות בשטח", הארץ, 3.1.2005.
- , 2005ב. "מאות יחידות דיור נבנות באופן לא חוקי ליד בילעין", הארץ, 14.12.2005.
- , 2006א. "שוד קרקעות מאורגן בשטחים? מזוז מבקש להתחשב", הארץ, 3.1.2006.
- , 2006ב. "הפרקליטות שוקלת חקירה פלילית על הבנייה במתתיהו מזרח", הארץ, 7.1.2006.

- גאון, בעז, 2005. "היהלום השחור", מעריב, 24.10.2005.
- גוטמן, מרדכי, 2005. "Off Shore בישראל: הכיוון החדש לפיתוח תוכנה לארגונים באיכות גבוהה ועלויות נמוכות", <http://www.matrix.co.il/Matrix/he-IL/Contents/Articles/OffShore.htm>.
- דיין, אריה, 2005. "הריבון לבייב מבטיח להתייחס יפה לאסיריו", הארץ, 28.11.2005.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2004. איפיון הרשויות המקומיות ודירוגן לפי הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה, פברואר 2004, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירושלים.
- המוקד להגנת הפרט, 2005. "בית המשפט הצבאי שיחרר ממעצר את עבדאללה אבו רחמה, תושב בילעין", 13.9.2005, http://www.hamoked.org.il/news_main_heb.asp?id=174.
- ובר, מקס, 1984. אתיקה הפרוטסטנטית ורוח הקפיטליזם, עם עובד, תל-אביב.
- ימיני, גלית, 2004. "מטריקס: המפיצה הראשית של Red Hat בישראל", הארץ, 3.2.2004.
- , 2005. "לא מפריע להן להיות ההודיות של ההיי-טק", הארץ, 16.1.2005.
- ירושלמי, שלום, 2002. "כל ראש ממשלה שוויתר על ארץ ישראל — נפגע (ריאיון עם עירא רפפורט)", מעריב, 5.4.2002.
- ליין, יחזקאל, ואלון כהן-ליפשיץ, 2005. במסווה של ביטחון: הרחבת התחלואות בחסות מכשול ההפרדה, דו"ח במקום ובצלם, ירושלים, http://www.bimkom.org/dynContent/articles/2005_12_Under_the_Guise_of_Security_Heb.pdf.
- לקס, עפרה, 2005. "דיגיטלי עם פאות", בשבע, 16.6.2005, <http://www.a7.org/newspaper.php?id=4472>.
- מלמן, יוסי, 2005. "מלחמות היהודים", הארץ, 27.11.2005.
- משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, 2005. ידיעון 50, דצמבר 2005, ירושלים.
- נוימן, אפרת, 2005. "המודל האירי מבוסס על מס נמוך וכוח עבודה זול: אין לנו במה לקנא", הארץ, 5.9.2005, *The Marker*.
- סיני, רותי, 2005א. "החרדיות במודיעין עלילת: המתחרות החדשות של מרכזי ההיי-טק בהודו", הארץ, 19.9.2005.
- , 2005ב. "האם מעונות במקומות עבודה יפתרו את בעיית האמהות העובדות?", הארץ, 25.9.2005.
- פטרסבורג, עופר, ושוש מולא, 2005. "מתנחלים קונים קרקעות בעזה לסכל ההתנתקות", ידיעות אחרונות, 27.1.2005.
- פרידמן, מנחם, 1995. "האשה החרדית", אשנב לחייהן של נשים בחברות יהודיות, ערכה יעל עצמון, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים, עמ' 273–290.
- קדמי, שרון, 2004. "דניה סיבוס תבנה במודיעין עלילת ב-230 מיליון דולר", גלובס נדל"ן, 15.8.2004.
- קנה, הדר, 2006. "הכניסה להר אדר נסגרה לערבים", כל העיר, 3.3.2006.
- רום, אסף, 2006. "ההכנסות השנתיות של מטריקס עלו ב-17% וחצו את רף מיליארד השקלים; הרווח הנקי השנתי זינק ב-47% ל-42 מיליון שקל", הארץ, *The Marker*, 22.2.2006.
- רום, תמר, 2003. "אנחנו? מתנחלים? חס ושלום", הארץ, 23.9.2003.
- רטנר, דוד, 2005א. "הם יורים גם ספוגים כחולים וגולות אדומות", הארץ, 9.8.2005.
- , 2005ב. "נשק חדש נגד המפגינים בבילעין: כדורי שעועית", הארץ, 7.11.2005.

- רפפורט, מרון, 2005א. "בלי שאהידים", הארץ, 7.6.2005.
- , 2005ב. "צה"ל חטף מכות רצה", הארץ, 9.9.2005.
- , 2005ג. "מפגיני שמאל: מסתערים הסיתו לאלומות", הארץ, 16.10.2005.
- שדמי, יוני, 2005. "הגלובליזציה הרגה את כוכב ההייטק", מעריב: סופשבוע, 11.11.2005.
- שורר, בתיה, 2001. "צוהר לנדל"ן בעולם החרדי", *Arnona*: רבעון למשפט מסים ונדל"ן 25 (ספטמבר-אוקטובר): 3, <http://arnona.co.il/magazine/vol-51/batia.html>.
- שלהב, יוסף, 2005. "נשים חרדיות בין שני עולמות", *מפנה* 46-47: 53-55.
- שלו, ניר, 2005. "החומה בבילעין והתפשטות מודיעין עילית מזרחה", 11.9.2005, <http://www.ha.gada.org.il/hagada/html/modules.php?name=News&file=print&sid=3879>.
- שמעוני, אלי, 2005. "אשת (Java) חרדית מי ימצא", 23.9.2005, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,23.9.2005,L-3143773,00.html>.
- Chevroni, M., 2003. "An Interview with Rabbi Yaakov Gutterman," *Dei'ah veDibur: Information and Insight*, 12.2.2003, <http://chareidi.shemayisrael.com/archives5763/TZV63features.htm>.
- Marques, Rafael, 2005. "Lundas: The Stones of Death: Angola's Deadly Diamonds," 9.3.2005, <http://www.niza.nl/docs/200503141357095990.pdf>.

